

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA BOBEDI (P2)

DIBATSELA 2015

MEMORANTAMO

MEPUTSO: 80

Palomoka ya matlakala a memorantamo ke 29.

DITŠHUPETŠO TŠA GO SWAYA

- Ge molekwa a arabile dipotšišo tše di fetago palo yeo e nyakegago, swaya ya mathomo fela. (Molekwa ga a swanela go araba potšišo ye telele le ye kopana go tšwa pukung e tee.)
- Karolong ya A, ge molekwa a arabile dipotšišo tše nne ka moka mo diretong tšeo di kgethilwego, swaya tše pedi tša mathomo.
- Go dikarolo tša B le C, ge molekwa a arabile dipotšišo tše kopana tše pedi goba tše telele tše pedi, swaya ya mathomo o hlokomologe ya bobedi. Ge molekwa a arabile dipotšišo ka moka tše nne, swaya fela ya pele mo karolong ye nngwe le ye nngwe ge e le gore go arabilwe potšišo ye kopana le ye telele.
- Ge molekwa a file dikarabo tše pedi, moo e lego gore ya mathomo e fošagetše mola ya bobedi e nepagetše, swaya ya mathomo gomme o hlokomologe ya bobedi.
- Ge dikarabo di sa nomorwa ka tshwanelo, swaya go ya ka memorantamo.
- Ge mopeleto wo o fošagetšego o ama tlhalošo, swaya phošo. Ge o sa ame tlhalošo, gona mo fe moputso.
- Potšišo ye telele: Ge karabo ya potšišo ye telele e le ka tlase ga botelele bjo bo nyakegago, se mo otle ka ge a šetše a ikotlile. Ge e le ye telele kudu, lekola fela mantšu ao e ka bago a 50 o hlokomologe taodišo yeo e šetšego fela o bale thumo.
- Dipotšišo tše kopana: Ge molekwa a sa šomiše ditsebjana moo a kgopetšwego go tsopola, se mo otle.
- Mabapi le dipotšišopulego, ga go meputso ye e tlogo abja go dikarabo tša Ee/Aowa goba Dumela/Go se dumele. Meputso e tlo fiwa fela go lebaka le le fiwago.
- Ga go meputso ye e tlogo abja go dikarabo tša NNETE/MAKA goba NTLHA/KGOPOLO. Meputso e tlo fiwa fela go lebaka le le fiwago.

KAROLO YA A: THETO***DIRETO TŠA SESOTHO SA LEBOA – Prof. DM Kgobe*****POTŠIŠO YA 1: KHUDUGO – SR Machaka****Teori****Mohuta wa sereto****Thetokgwabo**

Ke mohuta wa sereto moo sereti se laetšago go se kgotsofale ga sona.

Sebopego sa sereto:

Go na le sebopego sa ka gare le sa ka ntle.

Sebopego sa ka gare: 1. Thulaganyo ya dikgopolo.
2. Tshwantšhokgopolo.
3. Mainatheto le mainagokwa.
4. Kgetho ya mantšu.

Sebopego sa ka ntle: 1. Ditemanatheto.
2. Methalotheto.

Methalotheto

Ke methaladi ya sereto yeo e bopago ditematheto. Moreti a ka diriša methalotheto ye mekopana, ya magareng goba ye metelele.

Ditemanatheto

Ke ditemana tša sereto tšeo di bopšago ke methalotheto. Temanatheto ye nngwe le ye nngwe e rwele kgopolo ye e itšego. E lebane le polelo ya moreti metareng. Ke ka fao moreti a bolelago ka gona, go fapana le ka fao moanegi a anegago ditaba ka gona. Methalotheto e ka bopša ka dikarolo metara.

Temanatheto ye nngwe le ye nngwe e rwele kgopolo ye e rilego.

Mohlala:

- temanatheto ya 1 sereti se eleletša ka ga boipshino le mokhora wa naga ya gabo.
- temanatheto ya 2 e bolela ka tlhologelo.
- temanatheto ya 3 bošoro bja khudugo.
- temanatheto ya 4 go thoma bophelo bjo bofsa.
- temanathetong ya 9 sereti se a gwaba.

Tshekatsheko ya Khudugo**(a) Mohuta wa Sereto**

Kakaretšo ya diteng tša sereto

Ke thetokgwabo. Sereti ga se kgotsofatšwe ke ka mokgwa wo ba hudušišwego ka kgang nageng ya bona ka gona. Ba tlogetše naga ya mokhora, mo badimo ba gabobona ba robetšego gona. Sereti se belaetšwa ke naga ye ba išitšwego go yona gomme ba thoma se sengwe le se sengwe ka bofsa.

Kgwabo – Sereti se tsebiša seretwa gore se ka se tsoge se se dumedišitše, se hloile seretwa ka gobane seretwa se se khudušitše se sa nyake, ebile se tlošitšwe nageng ya boiketlo le maamušo.

Sebopego sa ka gare:

- Thulaganyo ya dikgopolo.
- Sereto se bopilwe ka dikgopolo tše senyane
Mohl. –kgopolo ya khudugo e tšweletša go gapeletšwa ga Batlokwa ge ba tlošwa Botlokwa ba išwa Photselerengwa (Bochum).
- Mainagokwa – moemaemišabatho
- kgethontšu – naga ya maamušo
– go kgapha mahlodi
– go phadima bodutu

Dika le diema**(b) Methalotheto**

- Methalotheto ya sereto se ke ya magareng. Ke gore ga go methaladi ye metelele goba ye mekopana. Mohlala: Dika le diema.
- Go na le methalotheto ye mengwe yeo e bopilwego ka dikarolometara tše pedi. Mohlala: methalotheto ya 6, 7, 11, 15, 16, 20, 27, 28, 40, 43, bj.bj.

Sebopego sa ka ntle**(c) Ditemanatheto**

- Ditemanatheto tša Khudugo ke tše senyane.
- Ditemanatheto ka moka di hlamilwe ka methalotheto ye mehlano ka ntle le ya bone yeo e bopilwego ka methalotheto ye mene.
- Ditemanatheto di rulagantšwe ka mananeo a morumokwano a go fapana.

Dintlha: 7**Teori: 2****Polelo e tla abelwa moputso o tee: 1****[10]****GOBA**

POTŠIŠO YA 2: THEELETŠA MOKGADI – SR Machaka

- 2.1 Nganga. (1)
- 2.2 Sereto se na le ditemanatheto tše tharo tša go ba le methalotheto ye šupa. Temanatheto ye nngwe le ye nngwe e na le methalotheto e šupa. Go na le methalotheto ye metelele le ye mekopana. (Tše pedi fela) (2)
- 2.3 abbcada/a, e, e, u, a, o, a (1)
- 2.4 Bo-, ne-
Go gatelela kgopolo ya gore moreti o be a fenywa ke bošemane. (2)
- 2.5 Sasamela - go kweša bohloko.
Naka ya mokhure - go fa motho seo a se nyakago, ka go ngaletša. (2)
- 2.6 Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a go fapana.
Mohlala:
Boitsholo: Moreti o itshola ka mokgwa woo a ilego a gapeletša batswadi ba gagwe gore ba mo dumelele gore a nyale Nomawi mola a gana dikeletšo tša bona. (2)

[10]**GOBA****POTŠIŠO YA 3: RE TŠEANE – SN Tseke**

- 3.1 Morumokwanotia:
Tsatselano a
Kutswano a
Kagišano a
Fela b
Lebala b (1)
- 3.2 Bošego le mosegare.
Tlala le mokhora.
(E tee fela) (1)
- 3.3 Poeletšothomi: Maloba ke ...
E tlemaganya methalotheto le go gatelela dikgopolo. (2)
- 3.4 • Sereti se tšweletša kgopolo ya kgwabo. Ga se kgotsofatšwe ke ka moo motho yo a retwago a se sekišago ka gona mabapi le mesepelo ya gagwe.
• Sereti se tšweletša kgopolo ya pelaelo mabapi le ka moo seretwa se thomilego go se tlwaetša nako ya go boa ka gae.
(Ntlha e tee fela) (2)
- 3.5 • Tshwantšhanyo e bapetša dilo tše pedi.
• Moreti o swantšhwa le mpša. (2)
- 3.6 Balekwa ba tla fa dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
• Molaetša wa sereto ke bohlokwa bja go botegelana lenyalong.
• Ba tšere dikano. (2)

[10]**GOBA**

POTŠIŠO YA 4: MMANALANE – JR Maibelo

- 4.1 Bootopedi/Sengwathamoratha.
(E tee fela) (1)
- 4.2 Wa. (1)
- 4.3 • Le ge Mmanalane e le lekgarebe le lebotse, ga se gore ga le na diphošo.
Mohlala:
• Kotsi ga se ya madi fela.
• Mmanalane ga a na lesogana le letee.
• Mmanalane ga a rate go belegela masogana a gagwe bana.
(Dintlha tše pedi fela) (2)
- 4.4 Yona e kgotsofaditšwe/Ke ge e iphološa (1)
Mohlala:
• Sešura se a tlemaganya: Yona e kgotsofaditšwe le ke ge se iphološa?
(Dikarolometara)
• Sešura se a kgaoganya: Yona e kgotsofaditšwe le ke ge se iphološa?
(Dikarolometara)
• Se tlemaganya le go kgaoganya dikarolometara tše pedi tše.
(Ntlha e tee fela) (1)
- 4.5 Bommagotole digotolamala. (2)
Go gatelela/go gatelela kgopolo.
- 4.6 Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a go fapana. (2)
Mohlala:
• Go makala le go sola.
• O makatšwa ke gore kgarebe ye e tla e eba lefetwa le go hloka thari. (2)

[10]**LE****POTŠIŠO YA 5: BOGADI – MJ Mpepele**

- 5.1 Ke gona bogadi –
Ke gona bogadi–
Ke poeletšo ya dinoko yeo methalotheto e thomago ka yona. (2)
- 5.2 • Seretotumišo. (2)
• Go tumišwa lefelo le bogadi/maitshwaro a ngwetši.
- 5.3 • Methalotheto ye e tšweletša kgopolo ya gore mmatswale ga a
kgotsofatšwe ke ngwetši ya gagwe. (2)
• Go na le bosodi bja gore lesogana le nyetše mosadi yo mogolo go yena.
- 5.4 • Se dirišwa ge mosadi a laiwa a eya bogadi. (2)
• Se šomišwa ge mosadi a na le pelaelo ya gore o šomišwa kudu/bošaedi.
- 5.5 Balekwa ba tla fa maikutlo a a renago ditemanathetong tše
Mohlala:
• Maikutlo a kgotlelelo. (2)
• Go laiwa ga ngwetši go theilwe godimo ga kgotlelelo. (2)

[10]**PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B (I): PADI**POTŠIŠO YA 6: LENONG LA GAUTA – HDN Bopape****Mohlala wa karabo:****Teori: Tikologo**

Tikologo ya sengwalo ke lefelo la ditiragalo tša baanegwa ka nako ye e rilego. Ka go realo go ka thwe tikologo e lebane le nako le felo. Go na le mehuta ye mebedi ya tikologo, e lego tikologo ya sebjalebja le ya segologolo. Yona mehuta ye e laolwa ke diteng tša sengwalo. Ge go bolelwa ka ga tikologo ya sebjalebja ka gare ga sengwalo, go šupša gore diteng tša sengwalo seo di lebane le ditaba tša sebjalebja tšeo di hwetšwago mafelong a sebjalebja, nakong ya sebjalebja. Go ka bolelwa ka mafelo a go swana le ditoropong fao go nago le ditsela tša sekontiri, dikoloi, dikhomphutha, dišupanako, meago ya malekeleke, bjalobjalo. Mo tikologong ya segologolo diteng di lebane le ditaba tša segologolo tšeo di diregago mafelong a bogologolo ka nako ya bogologolo. Ditaba tšeo di lebane le bogoši, boloi, go ahlola melato, masolo a go tsoma, dintwa tša marumo, bjalobjalo. Tikologo e arotšwe ka dikarolo tše tharo, e lego nako, lefelo le leago.

Tikologo ya Lenong la gauta

Tikologo ke ya sebjalebja.

Nako:

Bošego: Nnono o bethwa ka karatšheng.

Mosegare: Nnono o etela ga boNaniki.

Mesong: Nnono o tsogela karatšheng go ya go godiša bašomedi.

Lefelo:

Seshego: Nnono o ya ga boNaniki.

Mankweng: Mmatšhego o bolaetšwe gona.

Seteišeng sa maphodisa: Ke mo go šomago Sersanta Maroga.

Yunibesithi ya Leboa: Mo go bego go tsena Mpho.

Makgobaskloof: Mo Brenda a hlokofaletšego gona.

Gauteng: Mo Mmatšhego a bego a dula gona.

Leago:

Ditiragalo pukung ye di kgatlampana metsetoropong, Seshego le Mankweng, moo mongwadi a re kopantšhago le Brenda le Nnono ba le ka ngwakong wa bona wa kgoparara, wo o nago le dikaratšhe, phapoši ya bohlapelo moo Nnono a bulelago meetse a go fiša.

- Bobedi bo na le difatanaga, le difatanaga tša baanegwa ba bangwe mohlala, Escort ya boNakedi.
- Ngwako wa Mna. Maleka ke wa mabaibai wa go ba le serapa sa merogo le matšoba wa kgoparara.
- Go dirišwa megala go romela melaetša. Kwete o leletša Nnono mogala a mmošša ka tša polao ya Mmatšhego.
- Maphodisa a tsebišwa ka ga polao ya Mmatšhego.
- Ditlelereke di šoma diofising tša mmušo wa Lebowa.
- Ditaxi le dipese di nametša batho.

- Mmatšhego o be a amogela mangwalo a go tšwa Tshwane le Gauteng.
- Go bapalwa sebaladirekhotso/theipi/seyalemoya, mmino ke wa Brook Benton (*Lie to me*).

enda o rwele palamonwana ya taamane, phetha ya gauta ya sebopego sa lenong le dibenyabje tše dingwe.

Dintlha: 15

Teori: 5

Polelo e tla abelwa meputso mehlano (5)

[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 7: LENONG LA GAUTA – HDN Bopape

SETSOPOLWA SA A

- 7.1
- Koloji.
 - Mogala.
- (2)
- 7.2
- O na le lenyatšo/O bogale/O na le lehufa.
(E tee fela)
- (1)
- 7.3
- Mothalonako ke taetšo ya nako ya tatelano ya ditiragalo.
Mohlala:
- Setsopolwa se laetša nako yeo Nnono a boilego ka yona gae e lego bošego.
 - Nnono o laetša nako yeo a amogetšego molaetša wa go senyega ga sefatanaga, pele ga iri ya bohano.
- (E tee fela)
- (1)
- 7.4
- Balekwa ba tla tšweletša dikgopolo tša go fapana
Mohlala:
- Lenyalo la Brenda le Nnono le ka phuhlama.
 - Go ka se be le phedišano e botse ka gare ga lenyalo la bona.
 - Lenyalo la bona le ka ba le bokamoso bjo bokaone ka ge diphošo di tla be di boledišanwe.
- (Tše pedi fela)
- (2)
- 7.5
- Phekgogo ke tiragalo ye e hlolago thulano ya mathomo.
 - Thulano ya mathomo: Ke go boa ga Nnono bošego.
 - Seo ke sona se hlotšego thulano magareng ga Nnono le Brenda.
- (3)
- 7.6
- Morero wa paditseka ke gore le ge o ka e buela leopeng magokubu a go bona.
Setsopolwa se laetša Brenda yoo a botšišago Nnono gore ke ka lebaka la eng a boile bošego. Ka go tšhaba gore seo a se dirilego bjona bošego bjoo se ka utologa (Polao ya Mmatšhego)
- (2)

SETSOPOLWA SA B

- 7.7
- Ke mo šupa ka monwana.
 - Ke tla gapeletšega go di gamola mo go wena ka kgang.
(E tee fela)
- (1)
- 7.8
- Thulano ya ka ntle.
 - Mohlatlego o gana go botša Nnono nnete.
- (2)
- 7.9
- O dirišitše thekniki ya tebelelo –ke. Ka lebaka la gore o dirišitše motho wa pele e lego Nnono.
- GOBA**
- Mongwadi o dirišitše thekniki ya poledišana ka gobane go boledišana baanegwa, Nnono le Mohlatlego.
- (2)
- 7.10
- Kgadimonthago/Tekolanthago ke tiragalo ye e gopotšago seo se diregilego peleng/morago.
Mohlala:
Leina le la Mohlatlego Maoka le gopotša Nnono nako yela a phuruputša phapoši ya Mmatšhego a hwetša pukwanamoraba yeo/dipampišana tšeo ka gare go ngwadilwego Maoka, Mohlatlego.
- (2)
- 7.11
- Leina la puku ke Lenong la Gauta.
 - Diteng tša puku di mabapi le dibenyabje tšeo di dirilwego ka lenong la gauta.
 - Mmatšhego o bolaetšwe pheta ya go ba le lenong la gauta.
- (3)
- 7.12
- Balekwa ba tla tšweletša dikgopolo tša go fapana
Mohlala:
- Kgegeophetogo ke mafelelo a padi ao mmadi a bego a sa a letela.
 - Mo go paditseka mmadi o tseba gore mafelelong:
 - Mosenyi o swanetše go swarwa a otlwe.
 - Sephiri se swanetše go utollwa mafelelong.
- (3)
[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 8: NGWANA WA MOBU – SPP Mminele**Mohlala wa karabo:****Teori: Tikologo**

Tikologo ya sengwalo ke lefelo la ditiragalo tša baanegwa ka nako ye e rilego. Ka go realo go ka thwe tikologo e lebane le nako le felo. Go na le mehuta ye mebedi ya tikologo, e lego tikologo ya sebjalebjae le ya segologolo. Yona mehuta ye e laolwa ke diteng tša sengwalo. Ge go bolelwa ka ga tikologo ya sebjalebjae ka gare ga sengwalo, go šupša gore diteng tša sengwalo seo di lebane le ditaba tša sebjalebjae tšeo di hwetšwago mafelong a sebjalebjae, nakong ya sebjalebjae. Go ka bolelwa ka mafelo a go swana le ditoropong fao go nago le ditsela tša sekontiri, dikoloi, dikhomphutha, dišupanako, meago ya malekeleke, bjalobjalo. Mo tikologong ya segologolo diteng di lebane le ditaba tša segologolo tšeo di diregago mafelong a bogologolo ka nako ya bogologolo. Ditaba tšeo di lebane le bogoši, boloi, go ahlola melato, masolo a go tsoma, dintwa tša marumo, bjalobjalo. Tikologo e arotšwe ka dikarolo tše tharo, e lego nako, lefelo le leago.

Tikologo ya Ngwana wa mobu

Ke tikologo ya sebjalebjae le ya segologolo.

Tikologo e arotšwe ka dikarolo tše tharo, e lego nako, lefelo le leago.

Nako:

Mesong: Go iwa sekolong.

Mantšiboa: Lahlang o a rerwa.

Mafelelo a beke: Mafamo le Mokhura ba a kopana.

Lefelo:

Tselaneng ya go ya ka mašemong Phankga a eme le monna yo mongwe (Letl.19).

Phankga o tšwa go reka nku ga Mokgalabje Nkhumiše.

Motsaneng wo go na le thabana yeo e bitšwago Sentšhupe yeo go tiišwago gore ke bodulo bja badimo. Se se šupa gore e sa le gae ga mahlako moo batho ba sa kgolwago ditaba tša badimo.

Phankga o opediša khwaere ya kereke. Sekolong o ruta thuto ya Seisimane le ya Dipalo. Se se šupa tikologo ya sebjalebjae.

Leago:

Ditiragalo pukung ye di kгатlampana dinagamagaeng moo banna ba go swana le boMafamo ba dulago ba phathekgile dilepe ba yo go rema matšang le mašaša. Nako le yona e bonala e le yela ya maloba.

Letlakaleng la 19 Lesehla le bagwera ba gagwe ba tšwa kgonyeng.

Sešupo se sengwe seo se laetšago gore ke magaeng ke go bona basadi ba rwele metomo ba etšwa nokeng. Yo mongwe wa basadi o kgopela gore ba mo gelelele meetse mola yena a sa ile go kga dipogo.

Baanegwa ba be ba bitšana ka direkto go laetša gore ba sa gomaretše setšo.

Mašemo a ageletšwe ka matšang le mašaša e sego ka ditrata tša sebjalebjae.

Mabjala a mabele a sa titielwa, Mafamo go titietšwe bjala bjo go thwego ke dikudumela tša mogale Phankga tšeo di tla timolago badudi ba motse.

Tikologo ya sebjalebjae:

Phankga o ruta dithuto tša Dipalo, Seisimane le Moopelo ka sekolong.
Kopano ya setšhaba le Kgoro ya Thuto ka sekolong.
Go nwewa mabjala a Sekgowa lapeng la Mafamo.
Phankga o opediša khwaere ya kereke.

Dintlha: 15**Teori: 5****Polelo e tla abelwa meputso mehlano (5)****[25]****GOBA****POTŠIŠO YA 9: NGWANA WA MOBU – SPP Mminele****SETSOPOLWA SA A**

- 9.1
- Sekolokomiti.
 - Mathitšhere.
 - Foromane.
- (Tše pedi fela) (2)
- 9.2 O na le pelo e mpe/Lehloyo la semorafe.
(E tee fela) (1)
- 9.3
- Mothalonako ke taetšo ya nako ya tatelano ya ditiragalo.
 - Mokhura o bolela gore ka yona nako yeo a bolelago le Phankga, madi a gagwe a a bela.
 - O tšweletša ntlha ya gore Lahlang ke kgale a ba dirile ditlaela.
 - Polelong ya gagwe o laetša gore o swanetše go botša Mafamo taba ya go raka Lahlang e sa le ka pela.
- (Tše pedi fela) (2)
- 9.4 Balekwa ba tla tšweletša dikgopolo tša go fapana
Mohlala:
- Badudi ba motseng ba ka mo tlaiša/kgetholla ka ge e se ngwana wa mobu.
 - A ka rakwa motseng.
 - Badudi ba bangwe ba ka mo šireletša ka lebaka la go kgahlwa ke mešomo ya gagwe ye mebotse.
- (Tše pedi fela) (2)
- 9.5
- Phekgogo ke tiragalo ye e hlalago thulano ya mathomo.
 - Thulano ya mathomo: E tšwelela ge Phankga a thoma go lemoga gore o feta Lahlang ka mangwalo a dithuto le gore o mo phala ka dithuto tša Dipalo, Seisimane le tša Moopelo.
 - O thoma go mo nyatša.
 - Seo se huetša diteng tša setsopolwa se.
- (Tše tharo fela) (3)
- 9.6 Morero wa padi ye o lebane le lehloyo la semorafe. Setsopolwa se laetša Mokhura yoo a hlohleletšago Phankga gore a tšee maemo a go ba hlogo ya sekolo ka ge e le ngwana wa mobu gomme Lahlang ka ge e le motho wa go tšwa dinageng tša ka ntle, a fološwe setulong. (2)

SETSOPOLWA SA B

- 9.7 Ba ntšha muši ka dinko. (1)
- 9.8 Thulano ya ka ntle.
Batswadi ba thulana le go folotša ga leeto la barutwana la go ya Tshwane. (2)
- 9.9 Mongwadi o dirišitše thekniki ya motho wa boraro. Ditiragalo di anegwa ke mongwadi.
- GOBA**
- O tšweleditše poledišano ka ge go boledišana baanegwa, Mafamo o boledišana le batswadi ba bana. (2)
- 9.10 Kgadimonthago/Tekolanthago ke tiragalo ye e gopotšago seo se diregilego peleng/morago.
Mohlala:
E tšweletšwa ke ge batswadi ba Makgwareng ba befedišitšwe ke ge bana ba bona ba sa ya leeto la sekolo gomme ba thoma go gopola taba ya gore ke kgale boMokhura ba ba lemoša ka go hloka maikarabelo ga hlogo ya sekolo, Lahlang yo e sego ngwana wa mobu. (2)
- 9.11
- Leina la puku ke Ngwana wa mobu.
 - Diteng di mabapi le gore ngwana wa mobu, Phankga e be hlogo ya sekolo.
 - Phankga ga a na maitemogelo mo a ka bago hlogo ya sekolo (3)
- 9.12 Balekwa ba tla tšweletša dikgopolo tša go fapana.
Mohlala:
- Kgegeophetogo ke mafelelo a padi ao mmadi a sa a letelago.
 - Mo pading ye mafelelo ke ao mmadi a bego a a letetše. (3)
 - Mafelelong Phankga o a itshola. **[25]**

GOBA

POTŠIŠO YA 10: LEŠITAPHIRI – OK Matsepe**Mohlala wa karabo:****Teori: Tikologo**

Tikologo ya sengwalo ke lefelo la ditiragalo tša baanegwa ka nako ye e rilego. Ka go realo go ka thwe tikologo e lebane le nako le felo. Go na le mehuta ye mebedi ya tikologo, e lego tikologo ya sebjalebja le ya segologolo. Yona mehuta ye e laolwa ke diteng tša sengwalo. Ge go bolelwa ka ga tikologo ya sebjalebja ka gare ga sengwalo, go šupša gore diteng tša sengwalo seo di lebane le ditaba tša sebjalebja tšeo di hwetšwago mafelong a sebjalebja, nakong ya sebjalebja. Go ka bolelwa ka mafelo a go swana le ditoropong fao go nago le ditsela tša sekontiri, dikoloi, dikhomphutha, dišupanako, meago ya malekeleke, bjalobjalo. Mo tikologong ya segologolo diteng di lebane le ditaba tša segologolo tšeo di diregago mafelong a bogologolo ka nako ya bogologolo. Ditaba tšeo di lebane le bogoši, boloi, go ahlola melato, masolo a go tsoma, dintwa tša marumo, bjalobjalo. Tikologo e arotšwe ka dikarolo tše tharo, e lego nako, lefelo le leago.

Tikologo ya Lešitaphiri

Ke tikologo ya segologolo.

Tikologo e arotšwe ka dikarolo tše tharo, e lego nako, lefelo le leago.

Nako:

Mosegare: Go sekwa melato.

Mesong: Taudi o a hlokofala.

Bošego: Tšhwahledi o tšwelela morago ga go timelela.

Lefelo:

Kgorong ya kgoši Taudi: Go sekwa melato.

Motseng wa kgoši Taudi: Go ketekwa monyanya.

Motseng wa kgoši Mabothe: Go rerwa go ntšha koma.

Dithabeng: Go bolla dikoma.

Sethokgeng: Tšhwahledi o a tsoma.

Leago:

- Mohlala: Go bolelwa ka kgoši Mabothe, Taudi, Tladiphaswa le Matepe bao e lego baagišane le bogoši bja bona.
- Ngaka ya go tšwa kgorong ya ga Mpholo e remela mogatša' Taudi ka ge a se na peu ye tona, a no ba le ye tshadi fela.
- Mphoka o imiša Khutšišo e lego timamello ya kgoši Taudi.
- Dingaka tša Mabothe, Taudi, Matepe le Tladiphaswa di fošana ka meleko.
- Mabothe le Taudi ba ntšha koma e le gore Tšhwahledi a ye go yona.
- Masolo a go tsoma. Tšhwahledi o be a phela šokeng ka lebaka la go tsoma. Re ka re e be e le lerema.
- Madira a Kgoši Matepe a hlasela baromiwa ba Kgoši Taudi.
- Ge kgoši Taudi a hlokofala Kgathola o ile a mo feletša ka lerumo gomme a mo apola diaparo tša bogoši le dipheko (pheta ya thaga) a di apara di sa fiša.
- Tšhwahledi le Kgathola ba arogana Setšhaba, bobedi e ba magoši.

Dintlha: 15**Teori: 5****Polelo e tla abelwa meputso mehlano (5)****[25]****GOBA**

POTŠIŠO YA 11: LEŠITAPHIRI – OK Matsepe**SETSOPOLWA SA A**

- 11.1 • Kgorong. (2)
 • Marumo.
- 11.2 • O na le lenyatšo.
 • O bogale.
 • O šoro.
 (E tee fela) (1)
- 11.3 Mothalonako ke taetšo ya nako ya tatelano ya ditiragalo.
 Moanegi ke mongwadi yo a thušago go anega ditaba.
 Moanegi o re Taudi o ile a fela a tšwela pele ka ditaba etšwe a bona gore o
 tlatlabiša ratswalagwe dibete. (2)
- 11.4 Balekwa ba tla tšweletša diponelopele/ditebelelopele tša go fapana:
 Mohlala:
 • Megokgo ya kgoši e laetša gore go ka ba le tšhollo ya madi.
 • Setšhaba se ka fapana.
 • Naga e ka aparelwa ke mathata.
 (Tše pedi fela) (2)
- 11.5 Phekgogo ke tiragalo yeo e hlolago thulano ya mathomo.
 Thulano ya mathomo: Go imišwa ga mmagokgoši/mmakgoši e lego Khutšišo
 ke Mphoka.
 Thulano ye ke yona e hlotšego diteng tša padi ye. (3)
- 11.6 • Morero wa padi ye ke gore ngwana ke wa dikgomo.
 • Kgoši e tswalwa ke timamello. (2)

SETSOPOLWA SA B

- 11.7 Banna ba thoma go gohlola ka pefelo. (1)
- 11.8 Thulano ya ka ntle.
 Banna ba šupašupana ka menwana. (2)
- 11.9 Mongwadi o dirišitše thekniki ya motho wa boraro. Ditiragalo di anegwa ke
 mongwadi.
- GOBA**
- O tšweleditše poledišano ka ge go boledišana baanegwa, banna ba
 boledišana kgorong. (2)
- 11.10 Kgadimonthago/Tekolanthago ke tiragalo ye e gopotšago seo se diregilego
 peleng/morago.
 Mohlala:
 E tšwelela ka tsela ya gore go tšhaba go ya komeng ga Tšhwahledi go
 gopoditše setšhaba ka ga polao ya Mphoka. (2)

- 11.11
- Leina la puku ke Lešitaphiri.
 - Diteng di mabapi le go bakwa ga bogoši.
 - Bogoši bo bakwa ke Tšhwahledi le Kgathola.
- (3)
- 11.12 Balekwa ba tla tšweletša dikgopolo tša go fapana.
Mohlala:
- Kgegeophetogo ke mafelelo a padi ao mmadi a bego a se a a letela.
 - Mo pading ye mafelelo ke ao mmadi a bego a a letetše.
 - Kgoši e tswalwa ke timamello.
- (3)
[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 12: TLHAKOLENG – MD Kekana

Mohlala wa karabo:

Teori: Tikologo

Tikologo ya sengwalo ke lefelo la ditiragalo tša baanegwa ka nako ye e rilego. Ka go realo go ka thwe tikologo e lebane le nako le felo. Go na le mehuta ye mebedi ya tikologo, e lego tikologo ya sebjalebja le ya segologolo. Yona mehuta ye e laolwa ke diteng tša sengwalo. Ge go bolelwa ka ga tikologo ya sebjalebja ka gare ga sengwalo, go šupša gore diteng tša sengwalo seo di lebane le ditaba tša sebjalebja tše di hwetšwago mafelong a sebjalebja, nakong ya sebjalebja. Go ka bolelwa ka mafelo a go swana le ditoropong fao go nago le ditsela tša sekontiri, dikoloi, dikhomphutha, dišupanako, meago ya malekeleke, bjalojalo. Mo tikologong ya segologolo diteng di lebane le ditaba tša segologolo tše di diregago mafelong a bogologolo ka nako ya bogologolo. Ditaba tše di lebane le bogoši, boloi, go ahlola melato, masolo a go tsoma, dintwa tša marumo, bjalojalo. Tikologo e arotšwe ka dikarolo tše tharo, e lego nako, lefelo le leago.

Tikologo ya Tlhakoleng

Yona e tswakilwe ka segologolo le ya sebjalebja.

Tikologo e arotšwe ka dikarolo tše tharo, e lego nako, lefelo le leago.

Nako:

Ka masa: Nkuke o tsogile.

Ka meriti: Mahlatse o namela pese.

Mesong: Mahlatse o thulwa ke sefatanaga.

Lefelo:

Tlhakoleng: Motse wo ditiragalo tša padi ye di diregago gona.

Ka sethokgweng: Swele o leka go bolaya boGabariele.

Ka kerekeng: Swele o leka go nyadiša morweddiagwe yo a ganago.

Go bolelwa ka maokelo: Mahlatse ke mooki.

Tselatšhweu: Rabaki o a rakwa.

Leago:

Go begwa go timela ga ngwana ka mošate gomme kgoši o ntšha lesolo la go tsoma ngwana yoo.

Swele o lefišwa ke mošate ka ge a begile molato kgorong gomme a se tle. Kgoši le setšhaba sa gagwe ba raka Swele motseng.

Go golwa mphiwafela: Nkuke Maolela o ile go gola mphiwafela.

Go bolelwa ka ga maswi a lerole: Mahlatse o amuša ngwana maswi a lerole gomme Swele o tšhela mpholo ka gare ga maswi ao.

Ditsela tša sekontiri: Mahlatse o lahla ngwana tseleng ya sekontiri.

Mahlatse o sepela ka pese.

Swele o otlela koloi mošomong wa gagwe.

Swele o ya go nyadiša Mahlatse gomme o sepela ka koloi le boGabariele.

Mahlatse o thulwa ke sefatanaga.

Lenyalo la sebjalebja: Mahlatse o apere lešira ebile o nyadišwa ke moruti.

Go bolelwa ka dithunya: Swele o ntšhetša boGabariele sethunya.

Go bolelwa ka maphodisa: Swele o tšhaba maphodisa.

Dintlha: 15**Teori: 5****Polelo e tla abelwa meputso mehlano (5)****[25]****GOBA****POTŠIŠO YA 13: TLHAKOLENG – MD Kekana****SETSOPOLWA SA A**

- 13.1
- Tsela ya sekontiri
 - Dikoloi.
 - Ditšhipi.
- (Tše pedi fela) (2)
- 13.2 Ke lefšega. (1)
- 13.3 Mothalonako ke taetšo nako ya tatelano ya ditiragalo.
Go laeditšwe nako yeo motho a swanetšego go boa ka yona ge a etšwa ka lesorong la dikoloi, bošego. (2)
- 13.4 Balekwa ba tla tšweletša dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
- Motšei wa sephuthelwana a ka swarwa.
 - A ka phološa ngwana yoo a lego ka gare ga sephuthelwana.
 - Mmago ngwana a ka swarwa.
- (Tše pedi fela) (2)
- 13.5
- Phekgogo ke tiragalo ye e hlolago thulano ya mathomo.
 - Thulano ya mathomo: Go begwa go timelela ga ngwana le mmagwe motseng wa Tlhakoleng.
 - Thulano ye ke yona e hlotšego diteng tša padi ye. (3)

- 13.6 Morero wa padi o malebana le tlhorišo ya basadi le bana. Setsopolwa se laetša ka mokgwa woo ngwana wa go tla ka tlhorišo a sa amogelegego ka gona ebile a lahlwa. (2)

SETSOPOLWA SA B

- 13.7 Go fediša dingangišano le dikgonono yo mongwe a šišinya gore go bitšwe mosadi wa gagwe. (1)
- 13.8 Thulano ya ka ntle.
Maphodisa a ile a mo thibela le go laela mong wa koloi yeo gore a ka sepela. (2)
- 13.9 Mongwadi o dirišitše thekniki ya motho wa boraro. Ditiragalo di anegwa ke mongwadi. (2)
- 13.10 Kgadimonthago/Tekolanthago ke tiragalo ye e gopotšago seo se diregilego peleng/morago.
Mohlala:
E tšweletšwa ke ge Thušanang a botšišwa dipotšišo mabapi le monna wa gagwe gomme a thoma go gopola ka moo monna wa gagwe Swele a tlaišitšego le go hloriša ka gona bjale ke ka fao lehono a botšišwago dipotšišo ebile a botšwa le ka setopo. (2)
- 13.11 • Leina la puku ke Tlhakoleng.
• Diteng tša puku di mabapi le tše dingwe tša ditiragalo tšeo di diregago lefelong leo ba rego ke Tlhakoleng.
• Swele o be a fela a bolela gore tlhakoleng go a sepelwa (Tau e ja mohlolala, tlhakoleng go a sepelwa) (3)
- 13.12 Balekwa ba tla tšweletša dikarabo tša go fapana.
Mohlala:
• Kgegeopphetogo ke mafelelo a padi ao mmadi a bego a sa a letela.
• Mmadi o tseba mafelelo a padi ka gobane a lebane le masetlapelo.
• Swele yo a rakilwego motseng o boile a lwala a be a hlokofala. (3)

[25]

PALOMOKA YA KAROLO YA B (I): 25

KAROLO YA B (II): KANEGELOTŠHABA**POTŠIŠO YA 14: TODI YA BATLOGOLO – M Makgopa****Mohlala wa karabo:****Nonwane: TŠHWENE KE MOTHO, GA E BOLAWE**
Thetotumišo: MAPHUNGUBWE**Teori: Tikologo**

Tikologo ya sengwalo ke lefelo la ditiragalo tša baanegwa ka nako ye e rilego. Ka go realo go ka thwe tikologo e lebane le nako le felo. Go na le mehuta ye mebedi ye megolo ya tikologo, e lego tikologo ya sebjalebja le ya segologolo. Yona mehuta ye e laolwa ke diteng tša sengwalo. Ge go bolelwa ka ga tikologo ya sebjalebja ka gare ga sengwalo, go šupša gore diteng tša sengwalo seo di lebane le ditaba tša sebjalebja tšeo di hwetšwago mafelong a sebjalebja, nakong ya sebjalebja. Go ka bolelwa ka mafelo a go swana le ditoropong fao go nago le ditsela tša sekontiri, dikoloi, dikhomphutha, dišupanako, meago ya malekeleke, bjalobjalo. Mo tikologong ya segologolo diteng di lebane le ditaba tša segologolo tšeo di diregago mafelong a bogologolo ka nako ya bogologolo. Ditaba tšeo di lebane le bogoši, boloi, go ahlola melato, masolo a go tsoma, dintwa tša marumo, bjalobjalo. Tikologo e arotšwe ka dikarolwana/mehutana ye meraro, e lego nako, lefelo le leago.

Tikologo ya nonwane:

Tikologo ya nonwane ke ya segologolo. Diteng di lebane le ditaba tša segologolo tšeo di diregago mafelong a bogologolo ka nako ya bogologolo. Ditaba tšeo di lebane le bogoši, bongaka, boloi, go ahlola melato, masolo a go tsoma, bjalobjalo

TŠHWENE KE MOTHO, GA E BOLAWE

Nako: Ditiragalo tša nonwane ye di diragala kgalekgale

Lefelo: Ditiragalo di direga lefelong le le bitšwago Mapulaneng.

Dintlha mabapi le bohlokwa bja tlhago:

- Diphoofole: Maswi a diphoofole a šomišetšwa go raka le go alafa malwetši a bana.
- Dimela: Medu le matlakala a tšona a thuša go alafa malwetši a bana le go remela basadi ba go hloka pelego.
- Diphoofole le mehlare ya tikologo di be di lotwa gore di se timelele/hwelele.

Tikologo ya thetotumišo:

Tikologo ya thetotumišo ke ya sebjalebja. Diteng di lebane le ditaba tša sebjalebja. Ditaba tšeo di lebane le bogoši, go rua, go lema, go gwebišana, phedišano ya merafe, tša saense, bjalobjalo.

MAPHUNGUBWE

Nako: Ditiragalo tša thetotumišo ye di diragala nakong ya bjale

Lefelo: Ditiragalo di direga lefelong le le bitšwago Maphungubwe.

Dintlha mabapi le bohlokwa bja tlhago:

Diepša le diphoofole: Ka diepša tša go swana le gauta, tshipi le koporo le diphoofole, kgwebišano gare ga mafase e a gola. Go ba le phedišano gare ga merafe ya go fapafapana.

Mobu: Mobu wa go nona o tliša mokhora temong lefelong la Maphungubwe. Temo e godiša kgwebišano le phedišano mehlobohlobong ya batho.

Dintlha: 15**Teori: 5****Polelo e tla abelwa meputso mehlano (5)****[25]****POTŠIŠO YA 15: TODI YA BATLOGOLO – M Makgopa****SETSOPOLWA SA A****Nonwane: Basadi ba bararo**

- 15.1 E rile e le nonwane!
Keleketla! (1)
- 15.2 Yo mongwe wa basadi ba bararo o meditšwe ke bodiba. (1)
- 15.3
- Ka kakaretšo basadi ba sebjalebja ba hlapela ka ntlong.
 - Ba segologolo ba hlapela ka nokeng. (2)
- 15.4
- Kgomo go tsošwa ye e itsošago.
 - Motho ge a leka go ithuša o kgona go thušwa.
- GOBA**
- Ngwanamaganagobotšwa o wetše dikomeng a re dikoma ke tšešo.
 - Motho wa go se theeletše ge a eletšwa gomme a se tšee dikeletšo gantši o tsena mathateng. (2)
- 15.5 Ditumelo – Ke seo batho ba kgolwago/dumelago go sona.
Mohlala:
- Baanegwa ba nonwane ba dumela go dingaka tša setšo, badimo le Modimo.
 - Ba latela ditaello tšeo ba di fiwago ka lehutšo la gore ba tla hwetša thušo.
 - Ba opela koša yeo ba hutšago gore badimo le Modimo ba tla ba araba.
(E tee ya mehlala)
- Ditlwaelo – Ke seo batho ba tlwaetšego go se dira gomme ba se bona se le bohlokwa go bona.
Mohlala:
- Baanegwa ba nonwane ba tlwaetše go itirela mešongwana ya ka gae.
 - Basadi ba bararo le bana ba mosadi wa go wela ka bodibeng ba ya kgonyeng.
 - Ge go diregile se sengwe ba tlwaetše go ya go botša batho bao ba amegago, basadi ba babedi ba ile ba ya go botša bana gore mmago bona o wetše ka bodibeng.
(E tee ya mehlala) (4)

- 15.6 Sekapolelo ke mmolelwana wa go iphihla wo o tšweletšwego ke polelo ye e nonnego ya tshwantšho. Moanegi o bontšha ka mo mosadi a wetšego ka bodibeng ka gona ge a be a hlapa gomme a se sa bonala. Bodiba bjoo bo filwe mošomo wa motho, e lego go metša. (2)
- 15.7 Balekwa ba tla tšweletša dikarabo tša go fapana. Mohlala:
- Tlemollo ya lehuto ke tharollo ya bothata.
 - Maselamose ke ditiragalo tše di sa kgodišego.
 - Mosadi o wela ka bodibeng gomme ka morago ga matšatši o boa a gapa dikgomo le dipudi tše dintši. (3)

SETSOPOLWA SA B

Thetotumišo: Kgoši Maleboho

- 15.8 Tšhwene. (1)
- 15.9 Setlogolo sa Batswana. (1)
- 15.10
- Kgoši Maleboho ke ngaka ye kgolo morwarre wa Magoboko.
 - Ke mogale yo a yago ntweng a le tee. (2)
- 15.11
- Tikologo ya bogologolo (magaeng).
 - Kgoši Maleboho ke moetapele wa setšo yo a phelago dithabeng le maweng. (2)
- 15.12
- Semelo se lebane le maitshwaro/mokgwa wa motho.
 - O ikgantšha ka mokgwa wo a lego ka gona/Dipopo tša gagwe/Moeno wa gagwe. (2)
- 15.13 Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a go fapapa. Mohlala:
- Boikgantšho/Lethabo.
 - Sereti se ikgantšha ka seo se lego sona go lebeletšwe moeno, setlogo, madulo le sebopego. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA B (II):

**[25]
25**

KAROLO YA C: PAPADI/TERAMA**POTŠIŠO YA 16: NAGA GA DI ETELANE – MS Serudu****Mohlala wa karabo:****Teori: Papalego**

Papalego ke tiragatšo ya babapadi, ditiragalo, tikologo, nako le felo lefaseng la boikgopolelo gantši sefaleng. Gantši diterama tša sefala ke tšeo di angwago ke taba ye ya papalego ka ge di diragatšwa pele ga babogedi. Taba ye e šupa gore sefala ga se lefase la nnete, eupša la maitirelo, leo le emelago lefase la nnete. Babapadi bao ba bapalago sefaleng ke baanegwa ba nama le madi. Bona ba bapala sefaleng go phethagatša le go tšweletša morero wa mongwadi wa tiragatšo yeo. Papalego ya tiragatšo e fela e e ba le ditšhitišo ka ge sefala e le lefelo leo le pitlaganego. Mongwadi ge a ngwala tiragatšo yeo a ratago go e tšweletša sefaleng o swanetše go lemoga gore sefala ke lefelo le lennyane gomme a fokotše ditiragalo tša gagwe. Tshekatshekong ya papalego ye go ya go hlokomelwa ditšhupasefala, poledišano, polelonoši, babapadi le tikologo.

Papalego ya Naga ga di etelane

Mo go *Naga ga di etelane*, bontši bja ditiragalo bo tšweletšwa ka ngwakong, lapeng (Mphaka le Hunadi ba ka lapeng ba nwa teye), dikolong (Sebola o gwabelane le barutiši ka sekolong), dikantorong (Mphaka o na le mookamedi ka kantorong) le pareng (Mphaka o pareng o itimola lenyora).

Ditšhupasefala

Ditšhupasefala di lebane le polelo ya mongwadi. Ke mantšu ao a ngwalwago ka mašakaneng, mantšu ao mongwadi a tšweletšago babapadi mathomong a tema ye nngwe le ye nngwe le mo gare ga temana. Mošomo wa ona ke go hlahla mmadi le go utolla dimelo tša babapadi. Mongwadi o šomiša gape ditšhupasefala go fokotša palo ya mafelo le ditšhitišo tšeo di ka bago gona.

Mohlala:

(‘Ke mantšibua Mphaka o ka gae le ba lapa. Morago ga dilalelo Mphaka o biletša Hunadi ka phapošing gomme o bitša Sebola ...’) Mongwadi o uta tšhitišo yeo e ka bago gona ya go tloga ka phapošing ya bojelo go ya go yeo ba yago go bolelela go yona.

Poledišano

Poledišano ke polelo gare ga babapadi. Ka ntle ga poledišano gona ga go papadi. Poledišano gare ga babapadi e swanetše go ba ye kopana yeo e nago le maatlakgogedi gore babogedi ba se tanye dihlapi mo go papadi ya sefala. Poledišano e swanetše go tšweletša maikutlo a sebakadi. Ge maikutlo e le a go tšhoša babogedi ba bonale ba tšhogile mola ge e le a go thabiša ba tla bonala ba thabile. Poledišano e thuša go bontšha dimelo tša baanegwa, mohlala: Hunadi ke motho yo boleta. Ka boyena o re: ‘Aowa, papa, ge go na le se se go tshwenyago pelong o ka napa wa šitwa ke go mpegela ke le mogatšago?’ Poledišano ya papadi ye e ka bapalega sefaleng.

Polelonoši

Polelonoši e hlaloša gore mmapadi o bolela a nnoši. E dirišwa go kopanya ditemana gore baraloki ba hwetše sebaka sa go itokiša. E swanetše go tšwelela mafelelong a temana/kgaolo. Yona e lebane le mmapadi o tee ge a ntšha seo se lego mafahleng a gagwe. E thuša go tšweletša semelo sa mmapadi. Mohlala: Polelonoši ya Mphaka e mo tšweletša e le motho wa go ba le kgang (letl.13). Yona e a kgonega go diragatšwa, ga se ye e ka lebalwago. E tšweletša tsebo ka ga ditiragalo tše di fetilego le tše di sa tlogo tla le go utolla dikgopolo le maikutlo a babapadi. Mongwadi wa papadi ye ga se a atlega ka tirišo ya polelonoši ka gobane ga e mafelelong a ditemana, ka go realo ga e šome modiro wa yona – go kopanya ditemana le gore baraloki ba hwetše sebaka sa go itokiša.

Babapadi

Babapadi ke bakgathatema ba papadi. Babapadi ga se ba swanela go ba bantši gore go se be kgakanego. Mongwadi o etše taba ye ya babapadi hloko ka gobane bona ke ba 14. Ka ge e se ba bantši ga go kgakanego yeo e ka bago gona. Ka go realo mongwadi o atlegile mo tirišong ya babapadi.

Tikologo

Tikologo (Nako le lefelo) ke lefasana leo babapadi ba phelago go lona, ba dirago ditiro gona ka dinako tše di rilego. Mafelo e se ke ya ba a mantši le gona a nyalelane le ditiragalo.

Tiragatšo ye ke ya sebjalebjae ka gobane dinako le mafelo ao mongwadi a a tšweleditšego ke a sebjalebjae. Mafelo ao a dirišitšwego, mohlala, ke dikholetšhe, kereke, pareng, bjalobjalo.

Gape go na le dinako tšeo di dirišitšwego, mohlala, ka Sontaga go iwa kerekeng, bj.bj. Ka tsela yeo nako le felo tšeo di dirišitšwego mo go *Naga ga di etelane* ke tša leago la lehono. Mafelo le nako di ka bapalega.

Katlego

Polelo: Mongwadi wa *Naga ga di etelane* o atlegile tirišong ya bontši bja diponagalo tše tša ka godimo.

Maeto: Maeto ke a makopana ao a sa šitišego papalego. Ditiragalo di a bapalega.

Dilo tša tlhago: Ga go na le mafelo a tlhago bjalo ka dinoka, dithaba ao a tšwelelago bjalo ka tikologo. Mongwadi o dirišitše mafelo ao a tšweletšwago sefaleng. Ka kakaretšo tiragatšo ye ke ya go atlega yeo e ka bapalwago sefaleng ntle le mapheko.

Mafokodi

Mafokodi a bonagala mo tiragatšong ya *Naga ga di etelane* ka ge polelonoši e sa tšwelele mafelelong a temana go ya ka fao teori e bolelago ka gona, mohlala: (letl. 13).

Dintlha: 15**Teori: 5****Polelo e tla Abelwa meputso mehlano (5)****[25]****GOBA**

POTŠIŠO YA 17: NAGA GA DI ETELANE – MS Serudu**SETSOPOLWA SA A**

- 17.1 Tikologo ke ya sebjalebja. (1)
- 17.2 Mongwadi o tšweletša ditiragalo ka tšhomišo ya ditšhupasefala. (1)
- 17.3 Thulano e hlolwa ke ge Mphaka a sa nyake go ya kerekeng. Mphaka o tshwentšwe ke toro mabapi le mmagwe. (2)
- 17.4
- Poledišano e tšweletša dimelo/maikutlo tša/a babapadi.
 - Go tšwetša pele ditiragalo tša sengwalo. (2)
- 17.5 Kgadimonthago/Tekolanthago ke tiragalo ye e gopotšago seo se diregilego peleng/morago. (3)
- E tšweletšwa ke ge Mphaka a letše a eleletša tšeo mmagwe a mmoditšego tšona torong le bophelo bja Sebola bja go hlakahlakana.
 - Tiragalo ye e hueditše gore a hloke mafolofolo a go ya kerekeng.
- 17.6
- Bothata bo hlolwa ke ge Mphaka a gana go dumela seo mmagwe a mmotšago sona torong.
 - Setsopolwa se laetša ka mokgwa wo Mphaka a tshwentšwego ke toro ebile a thulana le mosadi wa gagwe ka gona.
 - Ka morago ga kgakgano ya gagwe le Hunadi badudi ba Takone ba ile ba thoma go melela Mphaka meno ka go mmotša gore ke mošayagabo e le go loga maano a go mo raka motseng. (Tše pedi fela) (2)
- 17.7 Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a go fapana. Mohlala: Go kgotsofala. (2)
- Balekwa ba kgotsofatšwa ke ka moo leina la puku, Naga ga di etelane le nyalelanago le diteng ka gona.
 - Mphaka yo a tlogilego gagabo a nagana gore o be a hlaka/tlaišwa, o hlorišwa dinageng di šele. Ga go fao go lego kaone.

SETSOPOLWA SA B

- 17.8 Ntaelele go bomma hle! (1)
- 17.9
- Poledišano gare ga Mphaka le Nkono.
 - Poledišano gare ga Mphaka le Hunadi.
 - Polelonoši ya Mphaka. (E tee fela) (1)

- 17.10 Balekwa ba tla tšweletša diponelopele/ditebelelopele tša go fapana:
- Ponelopele ke tiragalo ya boikgopolelo mabapi le seo mmadi a akanyago gore se ka direga.
Mohlala:
 - Mphaka a ka boela gae Bonwatau.
 - Mphaka a ka tšwela pele ka mošomo wa gagwe ka ge a be a ikanne gore a ka se boele gagabo go se na diphetogo. (3)
- 17.11
- Moya wa kgakanego o hlotšwe ke ge Mphaka a sa kgotsobatšwa ke ge maemo a gagwe a filwe ngwana wa mobu.
 - Ka morago ga dikgetho go bile le bomenemene bja go hlola poso yeo e tlogo mo šutiša ka lebaka la ge yena e le mofaladi. (2)
- 17.12 Sehloa ke thulano ya mafelelo.
Ke ge Mphaka a tšeelwa maemo a gagwe a borabadia/boetapele a fiwa ngwana wa mobu ka ge yena e le mofaladi. (2)
- 17.13
- Kgegeotiragatšo ke ge babogedi/babadi ba papadi ba na le tsebo ka ga tšeo di tlogo diragalela mmapadi mola yena a sa tsebe.
 - Mongwadi ga se a kgone go tšweletša kgegeotiragatšo papading ye.
 - Babogedi/Babadi le Mphaka ba be ba tseba gore Mphaka o tlo boela gae ka baka la toro ya gagwe le tlaišego ya gagwe Takone le Letsheng la Mogadisho. (3)

[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 18: *LEHUFA* – P Mothupi

Mohlala wa karabo:

Teori: Papalego

Papalego ke tiragatšo ya babapadi, ditiragalo, tikologo, nako le felo lefaseng la boikgopolelo gantši sefaleng. Gantši diterama tša sefala ke tšeo di angwago ke taba ye ya papalego ka ge di diragatšwa pele ga babogedi. Taba ye e šupa gore sefala ga se lefase la nnete, eupša la maitirelo, leo le emelago lefase la nnete. Babapadi bao ba bapalago sefaleng ke babapadi ba nama le madi. Bona ba bapala sefaleng go phethagatša le go tšweletša morero wa mongwadi wa tiragatšo yeo. Papalego ya tiragatšo e fela e e ba le ditšhitišo ka ge sefala e le lefelo leo le pitlaganego. Mongwadi ge a ngwala tiragatšo yeo a ratago go e tšweletša sefaleng o swanetše go lemoga gore sefala ke lefelo le lennyane gomme a fokotše ditiragalo tša gagwe. Tshekatshekong ya papalego ye go ya go hlokomelwa ditšhupasefala, poledišano, polelonoši babapadi le tikologo.

Papalego ya *Lehufa*

Mo go *Lehufa*, bontši bja ditiragalo bo tšweletšwa ka ngwakong, lapeng (Radithekisi le Lerato, Ntlogeleng le Ntshepe), mabenkeleng (Ntlogeleng o latelela Lerato mošomong wa gagwe), bookelong (Lerato o gobetše ka lebaka la go bethwa ke monna wa gagwe.)

Ditšhupasefala

Ditšhupasefala di lebane le polelo ya mongwadi. Ke mantšu ao a ngwalwago ka mašakaneng, mantšu ao mongwadi a tšweletšago babapadi mathomong a tema ye nngwe le ye nngwe le mo gare ga temana. Mošomo wa ona ke go hlhla mmadi le go utolla dimelo tša babapadi. Mongwadi o šomiša gape ditšhupasefala go fokotša palo ya mafelo le ditšhitišo tšeo di ka bago gona.

Mohlala:

'Ke mosegare ge seširo se bulega Lerato a eme pele ga lebenkele le a šomago go lona. O bitša bareki gore ba tsene ka gare. Ge a sa goeletša go tšwelela Ntlogeleng a sentše sefahlego, bjalobjalo.'

Poledišano

Poledišano ke polelo gare ga babapadi. Ka ntle ga poledišano gona ga go papadi. Poledišano gare ga babapadi e swanetše go ba ye kopana yeo e nago le maatlakgogedi gore babogedi ba se tanye dihlapo mo go papadi ya sefala. Poledišano e swanetše go tšweletša maikutlo a sebakadi. Ge maikutlo e le a a tšhošago babogedi ba bonala ba tšhogile mola ge e le a go thabiša ba tla bonala ba thabile. Poledišano e thuša go bontšha dimelo tša baanegwa, mohlala: Lerato ke motho yo boleta le boikobo. Ka boyena o re: 'Dumela rato' (letl. 16). Poledišano ya papadi ye e ka bapalega sefaleng.

Polelonoši

Polelonoši e hlaloša gore mmadi o bolela a nnoši. E dirišwa go kopanya ditemana gore baraloki ba hwetše sebaka sa go itokiša. E swanetše go tšwelela mafelolong a temana/kgalo. Yona e lebane le mmadi o tee ge a ntšha seo se lego mafahleng a gagwe. E thuša go tšweletša semelo sa mmadi. Mohlala: Polelonoši ya Lerato e mo tšweletša e le motho wa go ba le lerato le kgotlelelo (letl. 57). Yona e a kgonega go diragatšwa, ga se ye e ka lebalwago. E tšweletša tsebo ka ga ditiragalo tše di fetilego le tše di sa tlogo tla le go utolla dikgopolo le maikutlo a babapadi. Mongwadi wa papadi ye ga se a atlega ka tirišo ya polelonoši ka gobane ga e mafelolong a ditemana.

Babapadi

Babapadi ke bakgathatema ba papadi. Babapadi ga se ba swanela go ba ba bantši gore go se be kgakanego. Mongwadi o etše taba ye ya baanegwa hloko ka gobane bona ke ba 14. Ka ge e se ba bantši ga go kgakanego yeo e ka bago gona. Ka go realo mongwadi o atlegile mo tirišong ya babapadi.

Tikologo

Tikologo (Nako le lefelo) ke lefasana leo baanegwa ba phelago go lona, ba dirago ditiro gona ka dinako tše di rilego. Mafelo e se ke a ba a mantši le gona a nyalelane le ditiragalo.

Tiragatšo ye ke ya sebjalebjae ka gobane dinako le mafelo ao mongwadi a a tšweleditšego ke a sebjalebjae. Mafelo ao a dirišitšwego, mohlala, mabenkele, bookelo, boemapese, bjalobjalo.

Gape go na le dinako tšeo di dirišitšwego, mohlala, ka Sontaga go iwa kerekeng, bjalobjalo. Ka tsela yeo nako le felo tšeo di dirišitšwego mo go *Lehufa* ke tša tikologo ya leago ya lehono. Mafelo le nako di ka bapalega.

Katlego

Polelo: Mongwadi wa *Lehufa* o atlegile tirišong ya bontši bja diponagalo tše tša ka godimo.

Maeto: Maeto ke a makopana ao a sa šitišego papalego, Lerato o ya boemapese.

Dilo tša tlhago: Ga go na le mafelo a tlhago bjalo ka dinoka, dithaba ao a tšwelelago tiragatšong ye. Mongwadi o dirišitše mafelo ao a kgonegago go tšweletšwa sefaleng. Ka kakaretšo tiragatšo ye ke ya go atlega yeo e ka bapalwago sefaleng ntle le mapheko.

Mafokodi

Mafokodi a bonagala mo tiragatšong ya *Lehufa* ka ge polelonoši e sa tšwelele mafelelong a temana go ya ka fao teori e bolelago ka gona, mohlala (letl. 57).

Dintlha: 15

Teori: 5

Polelo e tla abelwa meputso mehlano (5)

[25]

GOBA**POTŠIŠO YA 19: LEHUFU – P Mothupi****SETSOPOLWA SA A**

- 19.1 Tikologo ke ya sebjalebja. (1)
- 19.2 Mongwadi o tšweletša ditiragalo ka tšhomišo ya ditšhupasefala. (1)
- 19.3
- Thulano e hlolwa ke ge Ntlogeleng a hwetša dinomoro tša mogala tša Lerato ka paking ya Ntshepe.
 - E hlohleledišwe ke go gahlana le go fana dinomoro tša mogala ga Ntshepe le Lerato. (2)
- 19.4
- Poledišano e tšweletša dimelo/maikutlo a/tša babapadi.
 - Go tšwetša pele ditiragalo tša sengwalo. (2)
- 19.5 Kgadimonthago/Tekolanthago ke tiragalo ye e gopotšago seo se diregilego peleng/morago.
- E tšweletšwa ke ge Ntshepe a ile a hlakana le Lerato yoo e lego morutwana wa gagwe wa kgale a mo file dinomoro tša mogala.
 - Tiragalo ya gore Ntlogeleng a hwetše dinomoro tše tša mogala ke yona e hueditšego pefelo ya gagwe. (3)
- 19.6
- Bothata bo hlotšwe ke ge Lerato a efa Ntshepe dinomoro tša mogala.
 - Setšweletšwa se godiša bothata ka go bontšha Ntlogeleng a hwetša dinomoro tša mogala wa Lerato ka paking ya Ntshepe, a thulana le monna wa gagwe mabapi le se.
 - Ntlogeleng o thoma go se sa tshepa Ntshepe gomme bophelo bo thoma go galaka lapeng la bona. (Tše pedi fela) (2)

- 19.7 Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a go fapana.
Mohlala:
Go kgotsofala.
- Balekwa ba kgotsofatšwa ke ka moo leina la puku, Lehufa le nyalelanago le diteng ka gona.
 - Lehufa la Radithekisi le Ntlogeleng go balekani ba bona ga le amogelege.
 - Ntlogeleng o bolailwe ke lehufa mola Radithekisi a thubegetšwe ke motse ka baka la lona.
- (Tše pedi fela) (2)
- SETSOPOLWA SA B**
- 19.8 'O tlo hwetša a ile banneng.' (1)
- 19.9 Polelonoši ya Lerato/Polelonoši ya Radithekisi. (1)
- 19.10 Balekwa ba tla tšweletša diponelopele/ditebelelopele tša go fapana:
Ponelopele ke tiragalo ya boikgopolelo mabapi le seo mmadi a akanyago gore se ka direga.
Mohlala:
- Lerato a ka feleletša a hladike Radithekisi.
 - Lerato a ka feleletša a ipolaile ka lebaka la mathata.
 - Lerato a ka feleletša a inyaketše motlabo go mo lebatša mathata. (3)
- 19.11
- Ke go ya kerekeng ga Lerato.
 - Lehufa la Radithekisi. (2)
- 19.12
- Sehloa ke thulano ya mafelelo ya puku.
 - Ke go ithuntšha ga Radithekisi. (2)
- 19.13 Kgegeotiragatšo ke ge babogedi/babadi ba papadi ba na le tsebo ka ga tšeo di tlogo diragalela babapadi mola bona ba sa tsebe.
Mohlala:
- Mongwadi o kgonne go tšweletša kgegeotiragatšo papading ye, ka ge mmadi a tseba gore Tsarane le Leepo ba eme ka ntle ga legora la kholetšhe bošego ka dithunya maikemišetšo e le go thuntšha Ntshepe yo a bego a sa tsebe ka leano leo.
 - Lerato le yena o be a sa tsebe gore o dišitšwe eupša babadi ba a tseba. (3)
- [25]**

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 25
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80

KAROLO YA A: RUBRIKI YA GO SWAYA DIPOTŠIŠO TŠE TELELE: THETO [MEPUTŠO YE 10]

Dinyakwa	Bokgoni bja go ikgetha	Bokgoni bja maemo	Bokgoni bja magareng	Bokgoni bja motheo	Ga go bokgoni
DITENG	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
Tlhalošo ya sererwa. Botse bja dikgopolo, kgonthišo le kwešišo ya setsopolwa MEPUTSO YE 7	-Tlhalošo ye e tseneletšego ya sererwa -Tatelano ya dikgopolo tša go ba le maatlakgogedi tša go amana thwii le temana. -Kwešišo ye e tseneletšego ya sengwalwa le sereto.	-Kwešišo le tlhalošo ye botse ya sererwa. -Potšišo e arabilwe ka botlalo. -Dikgopolo tšeo di filwego di a kwala eupša ga se tšona ka moka tšeo di hlalošitšwego ka mo go nyakegago. -Kwešišo ya sengwalwa le sereto e bonetše.	-Tlhalošo ye e kgotsofatšago ya sererwa. -Go na le dintlha di se kae tšeo di amanago le sererwa. -Tše dingwe tša dikgopolo di a kwagala eupša ga di kgodiše. -Kwešišo ya motheo ya sengwalo le sereto.	-Tlhalošo ya sererwa ga e kgotsofatše. -Ga go dintlha tšeo di amanago le sererwa. -Ga go kwešišo ya sengwalwa le sereto.	-Ga go kwešišo ya sererwa. -Karabo ga e sepelelane le sereto. -Morutwana ga a tsebe selo ka ga sengwalwa le sereto.
SEBOPEGO LE POLELO	-Sebopego se tšweletša tlemagano ya dikgopolo ye botsebotse. -Dikgopolo di hlamegile ebile di tšweleditšwe ka bokgwari. -Polelo, segalo le setaele di a kgahliša, ke tša maleba ebile di tšwele mahlalagading. -Ga go na le phošwana e tee ya popopolelo, mopeleto le maswaodikga.	-Sebopego se tšwelela gabotse ebile se tšweletša go ela ga dikgopolo. -Kelelo ye botse ya dikgopolo. -Polelo, segalo le setaele ke tša maleba.	-Sebopego se a tšwelela. -Taodišo ga e na kelelo ye botse ya dintlha ebile ga go tlemagano ya dikgopolo. -Diphošo tša polelo ke tše nnyane eupša segalo le setaele ke tša maleba.	-Sebopego se bontšha diphošo tša peakanyo. -Dikgopolo ga se tša beakanywa ka tatelano ye botse. -Diphošo tša polelo ke tše ntši. -Segalo le setaele di fošagetše.	-Sebopego ga se sa maleba. -Diphošo tša polelo ke tše ntšintši ebile le setaele se fošagetše kudu.
KABO YA MEPUTSO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1

KAROLO YA B LE C: RUBRIKI YA GO SWAYA DIPOTŠIŠO TŠE TELELE – PADI, KANEGELOTŠHABA LE PAPADI [MEPUTSO YE 25]

Dinyakwa	Bokgoni bja go ikgetha	Bokgoni bja maemo	Bokgoni bja magareng	Bokgoni bja motheo	Ga go bokgoni
DITENG Tlhalošo ya sererwa Botebo bja dikgopolo, kgonthišo le kwešišo ya setsopolwa MEPUTSO YE 15	12–15 -Karabo ye botsebotse go fetiša: 14–15. -Karabo ye botsebotse: 12–13. -Tlhalošo ye e tseneletšego ya sererwa. -Tatelano ya dikgopolo tša go ba le maatlakgogedi tša go amana thwii le temana. -Kwešišo ye botsebotse ya sengwalwa le setsopolwa.	9–11 -Kwešišo le tlhalošo ye botse ya sererwa. -Potšišo e arabilwe ka botlalo. -Dikgopolo tšeo di filwego di a kwala eupša ga se tšona ka moka tšeo di hlalošwego ka mo go nyakegago. -Kwešišo ya sengwalwa le setsopolwa e a bonala.	6–8 -Kwešišo ya magareng ya sererwa eupša ga se dintlha ka moka tšeo di hlalošwego ka botlalo. -Bontši bja dintlha di amana le sererwa. -Tše dingwe tša dikgopolo di a kwagala eupša ga di kgodiše. -Kwešišo ya motheo ya sengwalwa le setsopolwa.	4–5 -Kwešišo ye nnyane ya sererwa. -Ga go dintlha tšeo di hlalošwego ka botlalo. -Dintlha tše nnyane di amana le sererwa. -Tlhalošo e amana gannyane le sererwa. -Kwešišo ye nnyane ya sengwalwa le setsopolwa.	0–3 -Ga go kwešišo ya sererwa. -Maiteko a go araba potšišo a fokola kudu. -Ditlhalošo ga di kgotsotfatše. -Morutwana ga a tsebe sengwalwa goba setsopolwa.
SEBOPEGO LE POLELO Sebopego, kelelo le kalo ya dikgopolo Polelo, segalo le setaele tšeo di dirišitšwego ge go ngwalwa taodišo MEPUTSO YE 10	8–10 -Sebopego se tšweletša tlemagano ya dikgopolo ye botsebotse. -Matseno le mafetšo ke a mabotse kudukudu. -Dikgopolo di hlamegile ebile di tšweleditšwe ka bokgwari. -Polelo, segalo le setaele di a kgahliša, ke tša maleba ebile di tšwele mahlalagading.	6–7 -Sebopego se tšwelela gabotse ebile se tšweletša go ela ga dikgopolo. -Go na le tlemagano ye botse magareng ga matseno, mafetšo le ditemana tše dingwe tša taodišo yeo. -Kelelo ye botse ya dikgopolo. -Polelo, segalo le setaele ke tša maleba.	4–5 -Sebopego se a tšwelela. -Peakanyo le tlemagano ya dikgopolo e gona eupša e na le mafokodi. -Diphošo tša polelo ke tše nnyane eupša segalo le setaele ke tša maleba. -Peakanyo ya ditemana ke ya maleba.	2–3 -Sebopego se bontšha diphošo tša peakanyo. -Dikgopolo ga se tša bewa ka tshwanelo. -Diphošo tša polelo ke tše ntši. -Segalo le setaele ga se tša maleba. -Peakanyo ya ditemana e fošagetše.	0–1 -Tlhokego ya peakanyo ye botse ya sebopego e dira gore dikgopolo di se elele gabotse. -Diphošo tša polelo le setaele sa go fošagala di dira gore go be bothata go bala le go kwešiša molaetša wa taodišo. -Segalo le setaele di fošagetše kudu. -Peakanyo ya ditemana e fošagetše kudu.
KABO YA MEPUTSO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4